

Colloquium Anatolicum

20₂₀₂₁

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Colloquium Anatolicum

20

• 2021 •

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü
İstiklal Cad. Merkez Han, No:181 Kat:2 34435 Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0090-212-2920963
E-mail: colloquiumanatolicum@gmail.com
www.turkinst.org

COLLOQUIUM ANATOLICUM
20

ISSN 1303-8486

**COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi, TÜBİTAK-ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanında taranmaktadır.**

COLLOQUIUM ANATOLICUM dergisi uluslararası hakemli bir dergidir,
yılda bir kez yayınlanmaktadır.

© 2021 Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü

Her hakkı mahfuzdur. Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez.
Dipnot vermeden alıntı yapılamaz ve izin alınmadan elektronik, mekanik,
fotokopi vb. yollarla kopya edilip yayınlanamaz.

Editörler/Editors

Metin Alparslan
Bilge Hürmüzlü
Necmi Karul
Gürkan Ergin

Tasarım ve Uygulama

Bahadır Erşık

Baskı/Printing

Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No:202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım/Production and Distribution
Zero Prodüksiyon Kitap-Yayın-Dağıtım Ltd. Şti.
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

INSTITUTUM TURCICUM SCIENTIAE ANTIQUITATIS
TÜRK ESKİÇAĞ BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bilim Kurulu / Consilium Scientiae

Adolf HOFFMANN (Berlin)	Joachim MARZAHN (Berlin)
Alexandru AVRAM (Le Mans)	Kemalettin KÖROĞLU (İstanbul)
Aliye ÖZTAN (Ankara)	Lidewijde de JONG (Groningen)
Andreas SCHACHNER (İstanbul)	Mark WEEDON (London)
Belkıs DİNÇOL (İstanbul)	Mihriban ÖZBAŞARAN (İstanbul)
Cahit GÜNBATTI (Ankara)	Mustafa Hamdi SAYAR (İstanbul)
Catherine M. DRAYCOTT (Liverpool)	Oğuz TEKİN (İstanbul)
Cem KARASU (Ankara)	Önhan TUNCA (Liège)
Coşkun ÖZGÜNEL (Ankara)	Önder BİLGİ (İstanbul)
Daniel SCHWEMER (Würzburg)	Rene LEBRUN (Leuven)
David HAWKINS (London)	Sevil GÜLÇUR (İstanbul)
Elif Tül TULUNAY (İstanbul)	Stefano de MARTİNO (Trieste)
Felix PIRSON (İstanbul)	Theo van den HOUT (Chicago)
Gocha R. TSETSKHLADZE (Oxford)	Turan EFE (İstanbul)
İlya YAKUBOVİCH (Chicago)	Vedat ÇELGİN (İstanbul)
İnci DELEMEN (İstanbul)	Vedat ONAR (İstanbul)
Jak YAKAR (Tel Aviv)	Wolfgang RADT (Berlin)
Jeroen POBLOME (Leuven)	

İçindekiler

Safiye AYDIN - Emre OKAN

Prusias Ad Hypium Tiyatrosu Kazılarında Bulunmuş
Kırmızı Astarlı (Pontica) Roma Seramikleri..... 1

Nurettin BATARAY

Stratigrafik Veriler Işığında
Nuzi Seramiği Kronolojisi 27

Şafak BOZGUN

Hititler'de Ateş Kültü ve Tanrı ^D*Pabbur* (I) 51

Z. Nihan KIRÇIL

Çiviyazılı Belgelerde Geçen
(^{NA4})*hekur* Pirwa Üzerine Bir İnceleme..... 83

Hüseyin KÖKER

Eleştirel Bir Değerlendirme:
Ş. Çakar - E. Yıldırım - M. Tektaş - H. Altuner - S. Yıldız Kısacık - M. Eryaman,
Niğde Müzesi Sikke Kataloğu, S. Yıldız Kısacık (Ed.),
Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2020. ISBN: 978-605-396-524-4 105

Emine KÖKER-GÖKÇE - Osman DOĞANAY

Isaura ve Çevre Yerleşimlerden Demir Çağı Boyalı Kapları..... 139

Kadriye ÖZÇELİK - Hande BULUT Denizli'de (Ege Bölgesi) İki Yüzeyle Alet Geleneđi: Tekno-Tipolojik Analizlerle Sınırlı Çalışmaların Kronolojik Sorunların Çözümündeki Yetersizliđi.....	163
Aynur ÖZFIRAT - Veli SEVİN Aras Vadisi'ne Açılan Kapı: Elmagöl-Pamuk Geçidi Urartu Karakolu.....	183
Vedat SEZER - Mehmet IŐIKLI Urartu Hayvancılığına Zooarkeolojik ve Etnoarkeolojik Bir Bakış: Ayanis Örneđi.....	199
N. Esin TEKİN-BELLİBAŐ - Gülsün TANYELİ Arkeolojik Mirasın Korunmasında Kültürel Peyzaj Kavramının Potansiyeli: Likya Bölgesi Örneđi Üzerinden Bir Değerlendirme.....	221
Colloquium Anatolicum Yayın İlkeleri.....	222
Colloquium Anatolicum Directions for Authors.....	224

Çiviyazılı Belgelerde Geçen (NA₄) *hekur* Pirwa Üzerine Bir İnceleme*

Z. Nihan KIRÇIL**

Keywords: Hittite, Hittite Texts, Horse Deity *Pirwa*, (NA₄) *hekur* *Pirwa*, Religion

Frequently mentioned in Hittite cuneiform texts (NA₄) hekur appears in some cases as a place used for the temple of the dead, and in some cases as a sacred building dedicated to the gods. Having an important place in the life of ancient societies, the horse appears as Pirwa, the horse god in the kingdom of the Hittite gods. In this study, a new interpretation will be made on the function of the structure, its localization and the word group in question, as well as etymological evaluations by considering the places where the word group of (NA₄) hekur Pirwa is used in Hittite cuneiform texts.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Hititçe Metinler, At Tanrısı *Pirwa*, (NA₄) *hekur* *Pirwa*, Din

Hitit çiviyazılı metinlerde sıkça geçen (NA₄) hekur bazı durumlarda ölü tapınağı için kullanılan bir yer, bazı durumlarda ise tanrılara adanmış kutsal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitit tanrılar topluluğunda tanrı olarak karşımıza çıkan At tanrısı Pirwa Hititçe belgelerde (NA₄) hekur yapısıyla birlikte geçmektedir. Bu çalışmada (NA₄) hekur Pirwa kelime grubunun Hitit çiviyazılı metinlerde geçtiği yerler ele alınarak etimolojik değerlendirmelerin yanı sıra yapının işlevi, lokalizasyonu ve söz konusu kelime grubu için yeni bir yorumda bulunulacaktır.

* Hakeme Gönderilme Tarihi: 03.02.2021; Kabul Tarihi: 16.11.2021

** Z. Nihan KIRÇIL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Hititoloji Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Hacettepe, 06100, Sıhhiye Kavşağı, 06430 Altındağ/Ankara, kircil@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7214-9571.

Bu makale için "Hititlerde Tanrı Pirwa ve Kültü" (2017) adlı yüksek lisans tezinden yola çıkmış ancak yeniden incelenerek hazırlanmıştır.

^(NA4)*hekur/hegur* ifadesinin Hitit metinlerinde ilk kez ne zaman geçtiği tartışma konusudur. Bu kelimenin en eski örneğinin II. *Mursili* döneminde kaleme alınan bir metinde geçtiği ifade edilmektedir¹. (Puhvel 1991: 289; van den Hout 2002: 76). Çiviyazılı metinlerde bazen NA₄, bazen É ile geçen ^(NA4)*hekur/hegur*, bazen de determinatifsiz olarak karşımıza çıkmaktadır. ^(NA4)*hekur/hegur*'un logografik yazılışı Anadolu hiyeroglifindeki "L.414" işaretine denk gelmekte; "L.414"ün hece değeri ise *he-/hi-*'dir (Dinçol 2001: 101).

Genel olarak ^(NA4)*hekur/hegur* tanrısallık statüsü kazanmış bir dağ zirvesidir. Ölü kültüyle olan yakın ilişkisinin yanı sıra tanrılara adanmış kutsal bir yapı olarak karşımıza çıkan ^(NA4)*hekur/hegur*'un² birden fazla yapı kompleksinden oluştuğu ve içinde heykelticiklerin yer aldığı bilinmektedir³. Bazı Hitit krallarının sahip oldukları taş evlerin varlığı da çiviyazılı metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, II. *Muwattali*'nin *hekur*'u, onun Koruyucu Tanrısı Fırtına Tanrısına adanmıştır. ^(NA4)*hekur*^DLAMMA ise I. Şuppilulima'nın ölümünden sonra oluşturulan kültüne hizmet etmiştir (Taracha 2009: 166 dpn. 992, 993). Bazı *hekur* ile taş ev (É.NA₄)'lerin Koruyucu Tanrılarının himayesi altında olduklarını Boğazköy'de ele geçen *çiviyazılı* belgeler sayesinde bilmekteyiz. Aynı zamanda ^(NA4)*hekur* yapısı incelendiğinde bu yapıya genellikle tanrı veya yer adlarının eklendiği de görülmektedir. ^(NA4)*hekur*'ları öncelikle dağ/kaya zirvesi, bu yapılarda *çalışan* görevlilerin varlığını değerlendirdiğimizde ise onları bir kurum/vakıf olarak düşünebiliriz. (Camarosano 2018b: 305).

hekur'un Sumerogram karşılığı için "É.KUR", Akadca karşılığı için ise "EKURRU" önerilmekte (Puhvel 1991: 289; Black - George - Postgate 2000: 68; Ünal 2020a: 112-113; Ünal 2020b: 455, 457) ve sonu *-r* ile biten nötr kelimelerin aksine *hekur*'un *genus commune*⁴ olması bu kelimenin doğrudan/dolaylı olarak Sumerceden aktarımını akla getirmektedir. Aynı zamanda ^(NA4)*hekur Pirwa* kelime grubundaki her kelime ayrı ayrı değil; bir bütünde ele alınmış ve bu kelime grubu tek bir anlama sahip olan bir yapıyı ifade etmiştir (Weitenberg 1984: 154; Puhvel 1991: 289; Tischler 2001: 619-620).

¹ KUB 14.4 öy.II 5' I-NA É^{NA4}*hé-kur*^DLAMMA I-NA É.NA₄ DINGIR^{LIM} *ne-ya-at a-pa-a-at-ma*. Metin için bkz. Singer 2002: 75; Alparlan 2006: 10, 12; Miller 2014: 519, 524.

² ^(NA4)*hekur/hegur* için öneriler: kaya zirvesi (Forrer 1926: 242); ev ya da tapınak (Goetze 1930: 54); zirve (Sommer 1932: 318); kaya (zirvesi) (Friedrich 1952: 68); dağ zirvesi, kayalık zirvesi (Imparati 1977: 19); kaya, kaya zirvesi, kaya tapınağı (Tischler 1977-1983: 235); kutsal kaya, akropolis (Puhvel 1991: 287); kayalık, dağ zirvesi (van den Hout 2002: 74); kaya sivrisi, zirve, stel, doruk, kayalık, anıt kabir, heroon, ölü anıtı, mezar, mezarlık (Ünal 2007: 208); kaya sığınağı (Kloekhorst 2008: 395); kaya, Friedrich J. - A. Kammenhuber - I. Hoffmann - J. Hazenbos 2012: 556-560.

³ ^(NA4)*hekur* ile ilgili en son araştırma için bkz. Ünal 2020b: 455.

⁴ ^(NA4)*hekur*'un Pl.Akk.c. çekimi *hé-kur-uš* için bkz. KBo 17.62 IV 4. Ayrıca bkz. Tischler 1977-1983: 235; Melchert 1984: 142; Hoffner - Melchert 2008: 114; Ünal 2020a: 113 ve dpn. 222.

*Pirwa*⁵ Hitit döneminde Anadolu'daki birçok kentte kültü bulunan⁶ ve at⁷ sırtında tasvir edilen Hatti kökenli bir tanrıdır⁸. *Pirwa*, Eski Asurca⁹, Hititçe¹⁰ ve Anadolu hiyeroglifli metinlerde¹¹ belgelenmiştir. Eski Asurca belgelerde geçen *Peruwa* adı, genellikle “baba, oğul, kardeş, koca ve şahit” gibi unvanlara sahiptir. Bunun yanı sıra *Peruwa*, Boğazköy'de üç nüshası ele geçen Akadça-Hititçe çift dilli *Anitta* metinde (KBo 3.22; KUB 26.71 ve KUB 36.98. Bkz. Neu 1974: 3) “*rabi simmiltim*/merdiven büyüğü” unvanı ile de karşımıza çıkmaktadır¹². Eski Asurca belgelerde *Peruwa* hem şahıs hem de yer adı olarak kullanılan

⁵ Laroche 1946-1947: 57-87; Otten 1952-1953: 62-73; Özgüç 1965: 25-26; Laroche 1966: 146; Gurney 1977: 5-6, 13; İmparati 1977: 38-59; İmparati 1990: 166-187; Melchert 1993: 177; Haas 1994: 412-418; Popko 1995: 226; Gessel 1998: 356-359; İmparati 1998: 126-140; Tischler 2001: 619-621; Daddi 2005: 573-575; van den Hout 2005: 575-576; Taracha 2009: 27-28, 30, 32 ve dpn. 164; 101, 115-116, 133, 166; Ünal 2007: 544; Ünal 2013: 42-68; Ünal 2019: 690-702; Ünal 2020a: 87-116.

⁶ Tanrı *Pirwa* kültünün yayılım alanları arasında *Turuwaturuwa-Ikşunuwa-Nenişankuwa* (KUB 6.45+KUB 30.14+KBo 57.18 öy.II 62-63), *Haşemuwa* (KBo 14.21 öy.II 20), *Harmikka* (KBo 14.21 öy.II 55), *Lammanza* (KBo 44.209(+)+KBo 44.219 i 17), *Libša* (IBoT 2.131 öy.21), *Pitanıyaša* (KUB 48.105+KBo 12.53 öy.38'), *Şippa* (KUB 2.13 ay.VI 8), *Taparla* (KUB 57.108+KUB 51.23 ay.III 16), *Turmitta* (ABoT 56 öy.II 13-14), *Tuttuwa* (KBo 44.209(+)+KBo 44.219 i 1-8-17), *Urata* (KUB 48.105+KBo 12.53 ay.12), *Wıyanawanta* (KBo 2.7 öy.18), *Zipariwa* (KBo 44.209(+)+KBo 44.219 IV 1-8-11), kentleri yer almaktadır, bkz. Ünal 2013: 51; Cammarosano 2018a: 27.

⁷ At kelimesi Sumercede ANŞE.KUR.RA, Akadçada *SİSU*, Luvicede *azzu(wa)*-'dir. Hurricede ise *parašš-* kelimesinin “at arabasına koşulan eğitilmiş at” olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Loretz - Mayer, 1980: 188-191. “At” kelimesinin Hititçe karşılığı henüz tespit edilememiştir. Fonetik tamamlamalara göre kelimenin sonunun -u ile bittiği düşünülmektedir. Bkz. Friedrich 1952-1954: 265; Ertem 1965: 24; Rüster - Neu 1989: 241, 242, 307; Melchert 1993: 44v.d.; Black - George - Postgate 2000: 325.

⁸ *Arma*, *Aššiya*, *Ayanti*, *Hapantaliya*, *Huwaššanna*, *İlali*, *İlaliyant-*, *İmmarniya*, *Inara*, *Inarawant*, *Iyari*, *Iyarišalla*, *Kamrušepa*, *Kinaliya*, *Kuišbamaššanni*, *Gurnuwala*, *Kurunta* (LAMMA), *Maliya*, *Marwainzi*, *Pirwa*, *Şanta*, *Şiuri*, *Şuwašuna*, *Darawa*, *Tarwalliya*, *Tarhunt*, *Tiwad*, *Tiyammaššiš Tiwad*, *Uliliyašši*, *Uramaššanni*, *Urzamaššani*, *Utiyanuni*, *Walippantalla/i*, *Wandu*, *Warwaliya*, *Waşkuwatašši*, *Viniyanta*, *Wištašša/i*, *Zilipura* Luvi tanrıları arasında yer almış ve bu tanrılar *Kaneš* Tanrıları olarak adlandırılmıştır, bkz. Hutter 2003: 219. Ayrıca bkz. Gurney 1977: 13; Laroche 1966: 146; Popko 1995: 88; Taracha 2000: 188; Daddi 2005: 573; Ünal 2013: 51; Ünal 2019: 692.

⁹ *Pé-er-wa* (Kt. g/k, 42: 31; 49, 3; 51: 3; 12); *Pe-er-wa* (Kt. d/k, 28b: 6, 19; d/k 28a: 3, 16, 22); *Pé/Pé-ru-a* (Kt. c/k, 1645:9, KTS I, 46a: 2,6, 46b: 3, 7, 12; TC III, 225: 14; CCT V 4: 25b: 20; ATHE 4: 14; VS XXVI, 100: 19; BIN VI, 269:4; CCT I, 86: 4; CCT IV 20a: 19; CCT V, 25b: 20; CCT V, 37A: 19; ICK III, 21a: 25, 57a:3; ICK I, 27:2); *Pé-ru-wa* (Kt. 90/k, 155, 4; 90/k 351: 5-6-10; Kt. s/k 92, 6, 10; Kt. 88/k 1050: 18; 84/k, 169: 21; 80/k 25:13; Kt. n/k: 31: 5,10; 32, 1; 73, 5, 8; 75, 2; Kt. f/k, 51: 3, 60:4; 120:9; 49; 16:4; Kt. r/k, 29; r/k, 19:24, j/k 625:4; 89/k 365, 4; 89/k, 383: 5; 89/k, 371: 27, 30; 87/k 39: 20; m/k, 104:1, 10; 171:1; Kt. g/k, 36:12, 73/k, 14:11); *Pé-ru-wa-ah-šu* (Kt. s/k, 92; KTP, 43, 6; e/k, 167:2; k/k, 37a: 16, 18, 37b: 3, 5; ICK I, 123:18); *Pé-ru-wa-a* (Kt. c/k 1639b, Kt. c/k 1634, Kt. c/k 1635, Kt. c/k 1637); *Pi-ru-wa* (Kt. g/k, 42: 31; 49, 3; 51: 3; 12); *Pi-ir-wa-al-la* (Kt. s/k, 53: 3); *Pé-ru-wa-li-a* (Kt. k/k 25, 2).

¹⁰ Şahıs adı olarak *Pirwa*, II. *Murşili*'nin Veba Dudasında Genç *Tuthaliya*'nın kardeşleri arasında yer almaktadır. Metin yeri için bkz. KUB 14.14+KBo 50.184 öy.19. Genç *Tuthaliya*'nın kardeşleri olan ve *Alaşiya*'ya sürgüne gönderilen isimler: *[...] -x-ú-da ve *Pirwa*'dır. *Tuthaliya*'nın bu iki kardeşi aynı zamanda *Kantuzzili*'nin de evlatlarıdır. Bkz. Soysal 2012: 325 ve dpn. 49; Ünal 2018: 568. ^m*Pi-ir-wa-an-nu* için bkz. AT 125 2, Hoffner 2009: 373. ^m*Pi-ir-wa* için bkz. KUB 22.70 ay.63, Ünal 1978: 98.

¹¹ DEUS.EQUUS⁽³⁾. bkz. van den Hout 2005: 575; Herbort 2005: 220, 283.

¹² ... *Pé-ru-wa* GAL *st-mi-il-ti* için bkz. OIP XXVII No.49 B 27-28. Balkan 1957: 46, dpn. 60; van den

kelimeler arasında yer almakta (Kt.g/t 42 + z/t 11. Bkz. Günbattı 1987: 6) aynı zamanda *Pirwa* adıyla yapılmış bazı yer adları¹³ ve tefor isimlerin varlığı da belgelenmektedir (Ivanov 1998: 147; Puhvel 2013: 26).

Pirwa, isim ^{NA+}*peruna-/peru-* “kaya, kayalık, taşlık” ve “küçük taşları ayıklamak” anlamındaki fiil ^{NA+}*peruluwa-/piriluwa-*¹⁴’den türetilmiş belirli bir kaya türü (HW: 170; CHD (P): 313) anlamına gelen bir isimdir. ^D*Pirwa* ise “Kaya Tanrısı” olarak tanımlanmıştır (Ünal 2007: 544). Aynı zamanda *Pirwa* adının etimolojik kökenine bakıldığında ^{NA+}*peruna-/NA+*⁺*piruna-*: kaya ile Sanskritçe *parvāta-*: dağ arasında bir ilişki olabileceği öne sürülmüştür¹⁵.

At Tanrısının ilk örnekleri Kültepe’de ele geçen buluntularda mevcuttur:

* *Kaneš Kārūm*’un II. katında bulunan gaga ağızlı bir testinin üzerinde resmedilen bir çift at ve üzerindeki insan figürü (Resim 1, Özgüç 1965: 25; Ünal 2013: 51; Ünal 2020a: 91).

* Eşek üzerinde yan oturur vaziyette yuları sağ elinde tutan silindir mühür baskısı (Resim 2, Özgüç 1965: 26; Ünal 2013: 51; Ünal 2020a: 92).

* Kurşun figüründe uzun elbise ve takkesi ile ayakta duran *Pirwa* ve onun arkasında ayakta duran tanrıça (Resim 3, Bittel 1976: 98; Ünal 2013: 51; Ünal 2020a: 93).

* Kırmızı astarlı kabartmalı bir vazunun parçası olan at üzerinde duran At Tanrısı *Pirwa* betimlemesidir¹⁶.

Hout, 2005: 575; Erol 2007: 66; Laroche 1966: 146.

¹³ HUR.SAG *Pi-ir-wa-*[=]-*ši-iš* için bkz. KBo 8.29 5’ ve KUB 26.84 II 15; Laroche 1946-1947: 87; Güterbock 1956: 64; Laroche 1959: 127; von Schuler 1965: 35, 107; Gonnet 1968: 132; del Monte-Tischler 1978: 315; Tischler 2001: 620 vd.; ^{URU}*Pirwassuwa* için bkz. KUB 38.1 ay.IV 17; del Monte-Tischler 1978: 316; Haas 1994: 494 vd.; Tischler 2001: 620 vd.; *Tabanpirwa* için bkz. von Schuler 1965: 98, 107, 142 ve dpn. 2; del Monte-Tischler 1978: 376 vd.; Tischler 2001: 620 vd.; Kosyan 2011: 90.

¹⁴ Laroche 1946-1947: 87; Friedrich 1952-1954: 170; Güterbock - Hoffner 1997: 313-315; Ünal 2007: 537; Kloekhorst 2008: 668. Ayrıca deyim olarak ise ^{NA+}*perunaš* GURUN: kayanın meyveleri şeklinde geçmektedir. Bkz. Güterbock - Hoffner 1997: 314; Puhvel 2013: 23’te ^{NA+}*perunaš* GURUN için kaya kristali, jeot anlamları da belirtilmiştir. ^{NA+}*peruna-*, ^{NA+}*peru-* çekimleri için bkz. Sg.Nom.-Akk.: ^{NA+}*pé-e-ru* KBo 15.10 II 5; III 51 (Orta Hitit yazımı); KUB 33.61 öy.5 (İmparatorluk yazımı); Sg.Nom.: ^{NA+}*pé-ru-na-aš* KUB 33.93 III 8, KUB 33.98 I (14) (İmparatorluk yazımı), ^{NA+}*pé-e-ru-na-aš* HT 10:7 (İmparatorluk yazımı); Sg.Akk.: ^{NA+}*pé-ru-na-an* KUB 15.24 IV 6 (İmparatorluk yazımı), KUB 26.65 III 4 (İmparatorluk yazımı); Sg. Gen.: ^{NA+}*pé-ru-na-aš* KUB 8.75 I (45) (İmparatorluk yazımı), KUB 4.4.4 ay.13 (İmparatorluk yazımı); Sg.Dat.Lok.: ^{NA+}*pé-e-ru-ni* KUB 36.110 III 16 (Eski Hitit yazımı), KUB 33.63 öy.8 (Eski Hitit Yazımı/Orta Hitit yazımı²), KBo 15.10 III 48, 60 (Orta Hitit yazımı), KUB 13.3 II 13 (Orta Hitit/İmparatorluk yazımı), KBo 12.111: 10 (İmparatorluk yazımı), KBo 2.2.166 öy.? 10 (İmparatorluk yazımı), KUB 46.42 IV 9 (İmparatorluk yazımı), ^{NA+}*pé-ru-ni* KBo 13.84: (3) (İmparatorluk yazımı), KBo 13.241 ay.10 (İmparatorluk yazımı), KUB 17.6 I 14 (İmparatorluk yazımı); Pl.Akk.Com.: ^{NA+}*pé-ru-nu-uš* KUB 36.89 öy.15 (İmparatorluk yazımı), ^{NA+}*pé-e-ru-nu-uš* KBo 4.4 IV 6 (İmparatorluk yazımı), KUB 33.120 I 35 (İmparatorluk yazımı), ^{NA+}*pé-ru-ni[-iš]* KUB 36.12 III 9; Pl.Dat.Lok. ^{NA+}*pé-e-ru-na-aš* KBo 17.4 III 14 (Eski Hitit yazımı), KBo 25.8:(6) (Eski Hitit yazımı), ^{NA+}*pé-ru-na-aš* KBo 19.14:2; Sg. veya Pl.Abl. ^{NA+}*pé-ru-na-az* KUB 28.4 II 26 (İmparatorluk yazımı), bkz. Güterbock - Hoffner 1997: 314; Laroche, ^{NA+}*peruna* kelimesinin Protohattice *pir’*den türediğini belirtmiştir, bkz. Laroche 1946-1947: 87; Friedrich 1952: 168.

¹⁵ ^{NA+}*peruna*’nın Sanskritçe bir kelime olan *parvāta-* (dağ)’dan türediği ifade edilmiştir, bkz. Friedrich 1952: 168; Haas 1994: 412, dpn. 8; Gamkrelidze - Ivanov 1995: 574; Puhvel 2013: 26; Kloekhorst 2008: 669; Ünal 2019: 692; Ünal 2020a: 88.

¹⁶ Söz konusu olan bu vazo parçası, Kaman/Kalehöyük’te ele geçmiştir, bkz. Ünal 2019: 695; Ünal 2020a:

At Tanrısı *Pirwa*'yı betimleyen heykelciklerin olması, erkek tanrılar olarak bilinen dağ tanrıları ile bağlantısı (Daddi 2005: 575) ve ikonografik olarak değerlendirildiğinde onun erkek cinsiyetli bir tanrı olduğu görüşü doğrulanmaktadır¹⁷. Aynı zamanda cinsiyetinin erkek oluşu ve atlarla olan bağlantısına bir diğer kanıt ise çeşitli kentlere ait At Tanrısı *Pirwa*'nın tasvir edildiği metinlerdir¹⁸.

III. *Hattuşili* veya IV. *Tuthaliya* dönemlerine tarihlendirilen KUB 27.13 numaralı metinde ^(NA⁴)hekur/hegur ile geçen Luvice kelimelerden “*muwatti*¹⁹” ve “*annari*²⁰” nin birer kaya tapınağı olup birinin dişi diğeri ise erkek olduğu belirtilmiştir (Otten - Soden 1968: 28; İmparati 1977: 53).

KUB 27.13²¹

IV

17 ^(NA⁴)he-kur an-na-ri-in ^(NA⁴)he-kur,
mu-ua-at-ti-in-na

18 LÜ^{MEŞ} ^(NA⁴)he-gur Pi-ir-wa²² ARAD^{MEŞ}
LUGAL^{URU} I-šu-ua-ia e-eš-ša-[an-zi]

IV

17 ^(NA⁴)hekur annari ve ^(NA⁴)hekur, muwatti

18 ^(NA⁴)hegur Pirwa'(nın) adamları/(personelleri), ve
İşuwa kralı(nın) köleleri kutlu[yorlar].

102, Resim 4.

¹⁷ At Tanrısı *Pirwa*'nın heykelcikleri için bkz. *Şippa* şehrindeki heykeli KUB 38.4 öy.1-5; *Zipariwa* şehrindeki heykeli KBo 44.209 ay.IV 8-9. Ayrıca bkz. Otten 1952-1953: 65-66; Özgüç 1965: 26; Ünal 2019: 693, 694 ve dpn. 30; 695 ve dpn. 31.

¹⁸ At Tanrısı *Pirwa*'nın *Şippa* şehrindeki heykel tasviri için bkz. KUB 38.4 (CTH 527.49) öy. (1) ^[D]Pi-ir-wa-aš^{URU} Ši'-i [p-pa-aš ALAM LÜ...] (2) [A]-NA ANŞE.KUR.RA KÜ.BABBAR GAR.R[A GUB (?) ...] (3) ^{KUŞ}KIR.TAB.ANŞE KÜ.BABBAR İŞ[...] (4) ZAG-za ŠU-za du-pa-ú-n[a-aš-si-ini] (5) EL-TÜ-HU KÜ.BABBAR 'har'-zi [GÜB-za ŠU-za] ... öy. (1) 'Ši'p[pa şehrinin 'Tanrı' Pirwası erkek heykelciği] (2) gümüş kaplı at [üstü]nde [durur.] (3) gümüş yuları x[...] (4) sağ elinde k[alkan] (5) gümüş kırbaç 'tuta'r. [Sol elinde] ... Bkz. Otten 1952-1953: 65; Cammarosano 2018b: 330. At Tanrısı *Pirwa*'nın *Zipariwa* şehrindeki heykel tasviri için bkz. KBo 44.209+KBo 44.219 (CTH 578) ay.IV: (8') ^[P]Pi-ir-wa-aš^{URU} Zi-pa-ri-wa ALAM LÜ KÜ.BABBAR GAR.RA (9') [A-NA] ANŞE.KUR.RA ZABAR GUB GAM-ŠU^P GİR ZA<BAR>^{KUŞ}KIR.TAB.ANŞE KÜ.BABBAR (10') [] har-zi ay.IV (8') *Zipariwa*'nın [Tanrı P]irwası gümüş kaplı erkek heykelciği (9') tunç (ile kaplanmış) at üstünde 'durur'. Onun altında tunç bıçak 'gümüş' (ile kaplanmış) (10') [] tutar. Bkz. Otten 1952-1953: 64; Groddek 2004: 353; Roszkowska-Mutschler 2007: 192-196.

¹⁹ () mu(wa)tti(ya)-: zindelik, canlılık anlamında bir epitet veya yer adı, bkz. Melchert 1993: 152; Haas 1994: 245; Ünal 2007: 362,

²⁰ annari/i-: Hayat gücü², kudret², canlılık², zindelik²; Koruyucu Tanrının gücüyle ilgili; ^(NA⁴)hekur'u tamamlayan bir sözcük, yer adı *Annari*², bkz. Otten 1963: 19; Puhvel 1984: 62; McMahon 1991: 9; Melchert 1993: 14 vd.; Haas 1994: 245; Ünal 2007: 28.

²¹ Otten 1963: 18; Klengel 1968: 75; İmparati 1977: 53, dpn. 122; Monte - Tischler 1978: 155, 540; Beckman 1983: 184; Friedrich - Kammenhuber 1991: 556b, 557a, 558b; Melchert 1993: 152; Haas 1994: 193 dpn. 66, 245 dpn. 51; 333 dpn. 153, 155; 338 dpn. 196; 380 dpn. 525; 382 dpn. 7, 383 dpn. 10, 387 dpn. 62, 388 dpn. 64, 400 dpn. 178; 463 dpn. 24, 471 dpn. 23; 516 dpn. 207; 555 dpn. 105; Gessel 1998: 31; Rieken 1999: 287; Tischler 2001: 244; Haas - Wegner 2001: 121; Schwemer 2001: 484 dpn. 3963; 497 dpn. 4073; 499-500. Gessel 2001: 290; İmparati 2004: 159 dpn. 122, 352 dpn. 41; Lebrun 2006: 259 dpn. 24.

²² ^(NA⁴)he-gur ^[D]Pi-ir-wa olarak geçtiği yer için bkz. Gessel 1998: 359. Çivi yazılı metinde pi () işaretinin önünde () an/DINGIR işareti yoktur. Bu sonuca göre söz konusu satırı ^(NA⁴)hekur

19 XX NINDA.KUR.RA UP-NI ZÌ.DA I²³
 BÁN²³ ½²³BÁN²³ II UP-NU-ya
 20 II DUG KAŞ I DUGÚTUL^{TU7}kán-ga-ti

19 Yirmi kurban ekmeği, bir UPNU un, bir²³ BÁN²³,
 yarım²³ BÁN²³ve de iki UPNU
 20 iki kap bira, bir kase kangati çorbası

muwa- “vücut sıvısı², ruhun maddesi², yaşam gücü, sperm, soy, tohum, evlat” anlamına gelmektedir²³. Tischler, “sperm” anlamının bu kelimenin kullanım alanını daralttığını ayrıca *muwa-*’nın kadın isimlerinin bileşiminde kullanıldığını ifade etmiştir²⁴. *muwa-* ile türetilen isimlerin ağırlıklı olarak erkek karakterine sahip olduğu düşüncesi (Doğan-Alparslan 2012: 3-5) I. *Šuppiluliuma*’nın kızının adıyla (^f*Muwattis*) zıtlık oluşturmaktadır (Pringle 1993: 133). *Muwatti* adı, Nişantepe’de bulunan ve yangınla tahrip olmuş Westbau adlı binanın kerpiç yıkıntısında ele geçen bullalarda da yer almaktadır²⁵. Ayrıca “*Muwatti*” tanrı determinatifiyle kadın adı olarak geçmektedir²⁶. KUB 10.81 8. satırda glossenkeil (izah çivisi) ile geçen *an-na-ri-iš* Luvice bir kelime olarak kabul edilmiştir. “Erkek gücü, güç, kuvvet, canlılık” anlamlarına gelen *annari* kelimesi Hatti kökenli Koruyucu Tanrıça *Inar(a)*/^DLAMMA ile eşitlenmiş; bu tanrıçanın Akadça metinlerdeki karşılığı ise “Tanrıça *LAMAŞŠU*” olarak verilmiştir²⁷. Anadolu’da “vahşi hayvanların/hayatın tanrıçası” Tanrıça *Inar(a)*’yı ifade etmektedir (Laroche 1946-1947: 82; Laroche 1966: 79; McMahon 1991: 5; Taracha 2009: 84). Ancak Bachvarova, dağ ile kayalara cinsiyet tayin edildiğinde onların her zaman erkek cinsiyetli olduğunu ifade etmiştir (Bachvarova 2019: 86). Ancak *Muwatti* adının kadın ismi olarak geçtiği örnekler ve dişil pozisyonda karşımıza çıkan Koruyucu Tanrıça *Inar(a)*’nın *annari* ile eşitliğinden yola çıkarak ^{NA4}*hekur muwatti ile* ^{NA4}*hekur annari*’nin bazı durumlarda “dişi” olabileceğini ifade edebiliriz.

^{NA4}*hekur*’dan sonra getirilen bazı tanrı/tanrıça isimlerinin genellikle “DINGIR” ile geçişleri Hitit metinlerinden bilinmektedir²⁸. Ancak yukarıda transkripsiyon ve tercümesini verdiğimiz metinde ise *Pirwa* DINGIR olmadan geçmekte ve (^{NA4})*hekur* *Pirwa*’ların

Pirwa olarak tercüme etmek istiyoruz.

²³ Friedrich 1930: 359-378; Güterbock 1950: 208-238; Friedrich 1952: 145; Laroche 1966: 322-323; Tischler 1990: 238; Puhvel 2004: 196; Ünal 2007: 463.

²⁴ Tischler 1990: 238

²⁵ Nişantepe arşivindeki en önemli kadınlardan olan ve toplamda 11 farklı mührü bulunan *Muwatti*’nin hiyeroglif yazımı REX.FEMINA [L.17-L. 79] ve REX.FILIA [L. 46]’dır, bkz. Herbordt 2010: 220; Vigo 2014: 345.

²⁶ Tanrı adı olarak ^D*Mu-wa-at-ti-iš* bkz. KUB 57.87(CTH 389.3) öy.II 2. Kadın adı olarak ^f*Mu-u-wa-at-tin* KUB 14.15 (CTH 61) IV 40. Ayrıca bkz. Laroche 1966: 100, 101, 124; Heinhold-Krahmer 1997: 527-528; Tischler 2002: 77.

²⁷ Friedrich - Kammenhuber 1984: 78 vd.; Puhvel 1984: 62; Ünal 2007: 28; Taracha 2009:84.

²⁸ DINGIR ile geçen diğer tanrılar ve *hekur*’ları için bkz: KUB 10.35 öy.I 4 (CTH 626): ^{NA4}*hekur*^D*Kammama*; KUB 56.37 öy.I 7’ (CTH 530): II ^{NA4}*hekur*^D*Ka[mmamaš]*; KUB 42.83 IV 2 (CTH 244): É.]GAL *hekur*^DLAMMA; KUB 18.54 III 76’ (CTH 570): [... ŠA^N]^{A4}*hekur*^DLAMMA; KUB 14.4 öy.II 5 (CTH 70): É ^{NA4}*hekur*^DLAMMA. İmparati 1977: 63-64; Puhvel 1991: 287-288; Gessel 1998: 216; van den Hout 2002: 76.

bünyesinde görevlilerin varlığı görülmektedir²⁹.

^{HUR.SAG}Pirwašši, ^{URU}Pirwaššuwa, ^{URU}Tahanpirwa gibi örneklerde (-)pirwa adının geçtiği görülmektedir. ^{HUR.SAG}Pirwašši KBo 8.29 5'te geçmekte ve bu dağ adı başka bir metinde karşımıza çıkmamaktadır. Adı geçen bu dağın *Wašhaniya* ile bağlantılı olduğu da ifade edilmektedir. Son yapılan araştırmalara göre *Wašhaniya*'nın Ovaören-Topakhöyük yakınılarında olabileceği teklif edilmiştir. ^{URU}Pirwaššuwa, KUB 38.1 ay.IV 17'de geçmekte ve del Monte, *Pirwaššuwa*'nın da *Wašhaniya* bölgesinde yer alabileceğini belirtmiştir. ^{URU}Tahanpirwa ise KBo 16.66 IV² 16'da geçmekte ve *Tahanpirwa*, *tab(a)n-* kökünden türetilen yer isimlerinden bir tanesidir. Yine aynı kökten türetilmiş bazı yer isimleri (*Tabana*, *Tabani*-[...], *Tabantariya*, *Tabantatipa*) de metinlerde geçmektedir. Tüm bu kentlerin de *Kaşka* bölgesinde yer aldığı görüşü ileri sürülmüştür³⁰. (-)pirwa adını barındıran örneklerin dağ ile ilişkisinin yanı sıra hem *Pirwa* hem de ^(NA4)hekur adlarının etimolojisine bağlı olarak ^(NA4)hekur *Pirwa* yapısının dağ veya kayalıklarda yer alan bir noktayı ifade ettiğini söyleyebiliriz.

Hitit metinlerinde "*hekur Pirwa*" ifadesinin É (ev) ve É.GAL (saray) yapılarıyla geçtiği satırlar yer almaktadır.

VS NF 12.128³¹

ay.

8 UM-MA^fPa-ap-pí DAM^mA-la-ŠEŠ^t

9 L^UKISAL.LUH É^DUTUŠ^t

10 I^tGUN URUDU^t-wa A-NA^mPi-ha-ŠEŠ

11 L^USIMUG.A^hhé-kurPi-ir-wa pí-ih-bu-un

ay.

8 Ala-ŠEŠ^t'in karısı *Pappi* şöyle (der):

9 "Majeste evi(nin) dış avlu temizleyicisi

10 I^t talent bakırı^t *Piha*-ŠEŠ^e

11 *hekur Pirwa* evi(nin) demircisine verdim.

Ala-ŠEŠ^t'in karısı olarak karşımıza çıkan *Pappi* (Zehnder 2010: 241), *hekur Pirwa* evinin demircisi olan *Piha-ŠEŠ^e*'e teslim ettiği bakır hakkında bilgi vermektedir. Böylece *hekur Pirwa* yapısı için çalışan bir demircinin adının zikredilmesinin yanı sıra bu yapı için tahsis edilen ürünün cinsi ve ağırlığı konusundaki detay dikkat çekmektedir.

Metnin ay.II. satırın transkripsiyonu "É^{<D>}*Hé-pát*^{<D>}*Pi-ir-wa*" olarak verilmiştir.

²⁹ KBo 10.10 (CTH 235) öy.II (13') []x-ma-ra[... (14') [] L^UMES^h hé-kur Pi-ir-wa (15') []^{URU}3] *Mi-i-ta* öy.II (13') []x-x-x[... (14') [] *hekur Pirwa* adamları/(personelleri) (15') [] *Mita* [kentinde²]. KBo 10.10 öy.II 15². satırında adı geçen kent *Mišta* olarak tercüme edilmiştir. Ancak metinde *mi* hecesinden sonra *iš* işareti bulunamamaktadır. Söz konusu bu satırı *Mita* kenti olarak tercüme etmek istiyoruz, bkz. Giordadze 1985: 209-227; Puhvel 1991: 287-288; Tischler 2001: 619; Rutherford 2004: 389-390. VBoT 110 (CTH 529,59) (11) [L^U]MES^h *hekur Pirwa*^t (11) *hekur Pirwa*'nın [adam]ları/(personelleri), bkz. Otten 1963: 18 dpn. 61; Archi 1973: 221; Puhvel 1991: 288; Tischler 2001: 619.

³⁰ ^{HUR.SAG}*Pirwašši* için bkz. del Monte - Tischler 1978: 315. *Wašhaniya* için bkz. Barjamovic 2011: 317, 326, dpn. 1349, Map 16; Şenyurt - Akçay 2018: 109. ^{URU}*Pirwaššuwa* için bkz. del Monte - Tischler 1978: 316. ^{URU}*Tahanpirwa* için bkz. del Monte - Tischler 1978: 376.

³¹ Groddek - Hagenbuchner - Hoffmann 2002: 182.

Ancak biz bu transkripsiyonu “É *hé-kur Pi-ir-wa*” şeklinde okumayı öneriyoruz. Çünkü çivi yazılı metinde *pát* işareti (𐎶) yerine KUR işareti (𐎶) açıkça görülmektedir. Ayrıca *an/DINGIR* (𐎶) işareti de metinde yer almamaktadır³².

Hitit metinlerinde “É *hékur Pirwa*” yapısında çalışan görevlilerin olduğuna dair satırlar yer almaktadır.

KUB 16.27+KBo 58.90(+)+KUB 16.39(+)+KUB 22.11³³

<p>I</p> <p>1 [A-N]A^DUTU^{SI} <i>ku-it</i> MUNUS.LUGAL <i>mar-ša-aš-tar-ri-iš a-ri-y[a-še-eš-na-za SIxSÁ-at]</i></p> <p>2 [n]a-at <i>ku-e-ez im-ma ku-e-ez mar-ša-nu-wa-an[-te-eš-še-ir]</i></p> <p>3 ma-a-an-ma LÚ^{MES}É <i>hé-kur Pi-ir-wa</i> ^DUTU^{SI} MUNUS.LUGAL [<i>UL ku-it-ki</i>]</p> <p>4 <i>mar-ša-nu-an har-kán-zi nu</i> SU^{MES} SIG₅ -ru</p>	<p>I</p> <p>1 Majeste (ve) kraliçe[ye] (yapılmış olan) saygısızlık fal vasıtasıyla tespit edildi.</p> <p>2 [v]e onlara her ne sebeple olursa olsun saygısız[lık yapıtlar].</p> <p>3 Eğer <i>hékur Pirwa</i> evi(nin) adamları/(personelleri) majeste (ve) kraliçeye [hiçbir şekilde]</p> <p>4 saygısızlık yapmamışlarsa, fal olumlu (olsun!).</p>
--	---

Metne göre *hékur Pirwa* yapısındaki görevlilerin kral ve kraliçeye karşı tavır ile tutumları fal aracılığıyla sorgulanmaktadır. “LÚ^{MES} É *hékur Pirwa*” ifadesi ile bu yapıda çalışan görevlilerin varlığı kanıtlanmaktadır.

MÖ 13. yüzyıla tarihlendirilen ve *Zippalanda*'nın Fırtına Tanrısı için kutlanan Gök Gürültüsü bayramında “*hekur Pirwa*” ifadesi É.GAL ile sadece KUB 55.1 numaralı metinde karşımıza çıkmaktadır.

KUB 55.1³⁴

<p>II</p> <p>8' EZEN .ITU ' <i>IŠ-TU</i> ^{[LÚ.ME]Š} EN.NU.UN HUR. SAG ^{URU} <i>Ku-ma-ba e-eš-ten</i></p> <p>9' <i>ki-nu-un-ma-wa-az</i> ' A.ŠÀ A.GÀR' ^[LÚ.MEŠ:] [ŠA] É.GAL <i>hé-kur Pi-ir-wa</i> ME-ir</p> <p>10' [n]u-wa A-NA DINGIR^{LIM} EZEN₄ ' <i>Ú-UL</i> ' e-eš-ša-an-zi</p>	<p>II</p> <p>8' Ay Bayramı muhafız[la]r tarafından <i>Kumaba</i> Dağında kutlansın.</p> <p>9' Fakat şimdi <i>hekur Pirwa</i> saray[ının] [adamları/ (personelleri)] 'tarlayı, bağ' aldılar.</p> <p>10' [v]e tanrının bayramını kutla 'ma'zlar.</p>
--	--

Bu metinde *Kumaba* (Garstang 1943: Plate XVII, 48, 50; del Monte - Tischler 1978: 220; Forlanini 2017: 2) kenti ile bağlantılı olduğu düşünülen “É.GAL *hekur Pirwa*” yapısında çalışan görevlilerin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda metinde dağ veya ormanda bir çeşit gözetleme görevi yapan gözetleyicinin (LÚ^{EN}.NU.UN) (Beal 1992: 259) varlığı ve ^(NA4)*hekur Pirwa* sarayının *Kumaba* dağı ile ilişkisinden yola çıkılarak ^(NA4)*hekur*

³² Bu satırın transkripsiyonu için krş. del Monte 1975: 330; van den Hout 1999: 151; Gessel 2001: 324.

³³ van den Hout 2002: 83; Balza - Mora 2011: 216, dpn. 6; Groddek 2012: 90.

³⁴ Ünal 1987: 475; Haas 1994: 539 dpn. 1, 676 ve dpn. 11, 784 ve dpn. 87; Popko 1994: 302 vd.; Daddi 1998: 13 vd.; Groddek 2002: 3.

Pirwa'nın dağda yer aldığını ifade edebiliriz³⁵.

Ele aldığımız çiviyazılı Hitit metinlerine göre eğer ^(NA4)hekur *Pirwa*'yı tanrılara adanmış kutsal bir yapının dışında tutacak olursak ^(NA4)hekur *Pirwa* ile geçen É (ev) ve É.GAL (saray) yapılarını dağda yer alan kayalık/taşlık dağ evi-sarayı şeklinde tanımlayabiliriz.

İmparatorluk dönemine tarihlendirilen ve oldukça kırık olan kehanet metinde *Pirwa*, “DINGIR” yazımı ile sadece burada tespit edilmiştir.

KUB 16.42+KBo 58.78³⁶

ay.

1 []x ^{NA4}hé-*kur* ^DPi-ir-wa x-x-x-x

2 []x IŠ-TU NİNDA.KAŠ-ya SUM-an-zi

3 []x-ši du-ud-du-nu-wa-an-zi

ay.

1 []... ^{NA4}hékur Tanrı *Pirwa*...

2 []... ve biralı ekmekten verirler.

3 []... onu² affederler.

Daha önce bahsettiğimiz gibi ^{NA4}hékur'dan sonra yazılan tanrı/tanrıça adlarının DIN-GIR ile geçişleri bilinmektedir. Yalnızca bu metinde geçen ^{NA4}hé-*kur* ^DPi-ir-wa yazımı bu yapının At Tanrısı *Pirwa*'ya adanmış kutsal bir yapı olduğunu düşündürmektedir.

I. *Šuppiluliuma*'nın tahta geçmesinden önce Hatti krallığının içinde bulunduğu zor durumu anlatan metinde, III. *Hattušili*'nin ^{NA4}hekur *Pirwa*'nın vergiden muaf tutulmasına ilişkin bir buyruğu yer almaktadır.

KBo 6.28+KUB 26.48³⁷

ay.

18 ^{URU}KÜ.BABBAR-ši-ma É.LUGAL te-pa-u-e-eš-ta
na-at[n]u⁽²⁾ku-iš ú-iz-zi DUMU-YA DUMU.
DUMU-YA

19 ^{URU}KÜ.BABBAR-ši LUGAL-uš ki-ša nu A-NA
^{NA4}hé-*kur* [Pi-ir-wa -z]⁽³⁾ pé-e-da-i na-aš- ta
[]

20 le-e ku-it-ki da-a-ima-a-an-na ^{NA4}b[é-*kur* Pi-ir-
wa a-ši-wa]-an-te-eš-zi na-a[t]

21 š]ar-ni-in-ki-iš-ki-du

22 ^{NA4}[hé-*kur*]¹ Pi-ir-wa-ma-kán a-ra-u-wa-ab-hu-
un na-a[t ša-ab-ba-ni] lu-uz-zi ŠA UD.KAM^{MI}
har-šu-wa-an-z[i

ay.

18 Fakat *Hattuša*'da saray küçül(müş)tü, ve o/onu[
v]e⁽²⁾ kim gelirse oğlum, torun_u, m

19 *Hattuša*'ya kral olacak. ^{NA4}hékur [*Pirwa*]ya
götürür. Ve sonr_a, []

20 hiçbir şey almasın. Eğer ^{NA4}b[ékur *Pirwa* yok]
sullaşırsa on[u]

21 d]evamlı tazmin et!

22 ^{NA4}[hé-*kur*]¹ *Pirwa*'yı özgür bıraktım. Ve on[u
günlük *šabhan*] ve *luzzi*'den, toprağı sürmek için

³⁵ Kosyan 2018: 9. *Kummaba*, *Hayaša* ile olan coğrafi ilişkisi de göz önünde tutularak Erzincan yakınlarında, yukarı Fırat vadisine lokalize edilmektedir. *Kummaba* için bkz. del Monte - Tischler 1978: 220; del Monte 1992: 83; Ünal 2019: 538; Hawkins - Weeden 2017: 12.

³⁶ Otten 1963: 18 dpn. 60; Puhvel 1991: 288; Güterbock - Hoffner 1997: 313b; Gessel 1998: 356, 359; Tischler 2001: 619; Daddi 2005: 573b; Tognon 2005: 110-118.

³⁷ Otten 1963: 18 dpn. 60, 19, 20; İmparati 1977: 39, 45 ve dpn. 96; Puhvel 1991: 287; Tischler 2001: 619, 923; İmparati 2004: 144; Weeden 2011: 467, 474, 508, 533.

³⁸ -za ya da -a olarak okunması için bkz. İmparati 1977: 39.

III. *Hattušili*,^{NA4}*hekur Pirwa*'yı yenileyerek bu yapıyı yeni bir kuruma dönüştürmüş ayrıca vergi sisteminin iki önemli parçası olan *šabhan*-³⁹ ve *luzzi*-⁴⁰den muaf tutmuştur.

Muhtemelen IV. *Tuthaliya* dönemine ait olan (Imparati 1977: 50) ve *Išuwa* kralı ile bazı üst düzey görevlilerin farklı kentlerin tanrı kültlerine yaptıkları sunumlardan söz eden kült envanter metninde^{NA4}*hekur Pirwa*, *Tuthaliya* ismiyle tamamlanmak istenmektedir (Imparati 1977: 60; van den Hout 2002: 79, 88; Singer 2009: 178 ve dpn. 39; 181). Bilindiği üzere IV. *Tuthaliya* tanrı olmadan önce kendisi için Taş Ev (É.NA₄) yaptırmıştır⁴¹. Yazılıkaya B odasında ise IV. *Tuthaliya*'nın kabartması bulunmaktadır. Burada kralın adı "Dağ Tanrısı tasviri+Tu (L.88)" ile yazılmış (Darga 1992: 167; Savaş 1998: 149) ve *Tuthaliya* iki dağ üzerinde tasvir edilmiştir⁴². Böylelikle bu kralın dağlarla olan bağlantısı ikonografik açıdan belgelenmekte ve^(NA4)*hekur Pirwa* yapısının dağda yer aldığı bir kez daha anlaşılmaktadır.

KBo 12.140⁴³

ay.	ay.
10' HUR.SAG ^{MEŠ} URU <i>Hu-pi<-iś>-na</i> HUR.SA[G	10' ^r <i>Hupiśna</i> kenti dağ'ları, dağ
11' HUR.SAG ^{MEŠ} <i>šal-li-ya-aš lu-l[i-ya-aš⁴⁴</i>	11' ^r büyük dağ'lar, pınar[lar
12' ^r NA4 ^r <i>hé-kur Pi-ir-wa^m Tu-ut^r[-ba-li-ya</i>	12' ^r NA4 ^r <i>hekur P'ir-wa^r Tut^r[baliya</i>
13' HUR.SAG ^{MEŠ} NA ₄ DINGIR ^{LIM} <i>la-ab^r-x[</i>	13' ^r dağlar ^r , taş, tanrı x-x-x[

At Tanrısı *Pirwa*'nın dağlarla olan ilişkisi, oldukça kırık ve küçük bir metinde⁴⁵ yine açıkça görülmektedir. Söz konusu metinde atlarla söz edilen Tanrı *Pirwa* dağın ortasındadır. Tanrı *Pirwa* ile dağ ilişkisini destekleyecek bir diğer bilgi ise onun *Libša* dağı ile olan bağlantısıdır. Tanrı *Pirwa*'nın kült yerlerinden birisi olan *Libša* dağında onun mühürlü tahta tableti bulunmaktadır⁴⁶. *Kaneš* ile *Asur* arasında yapılan antlaşma metinlerine

³⁹ *šabhan*-. arazi işletmek karşılığı ödenen vergi, haraç, tımar ve zemet, bkz. Ünal 2007: 579b; Friedrich 1952: 175a; Güterbock - Hoffner 2002: 2; Ertem 2003: 46.

⁴⁰ *luzzi*-. angarya, tımar yükümlülüğü, bkz. Friedrich 1952: 131a; Güterbock - Hoffner 1989: 90-91; Ertem 2003: 46, Ünal 2007: 414.

⁴¹ *Tuthaliya*'nın adının önünde É.NA₄ DINGIR^{LIM} ifadesi yer almaktadır. Söz konusu taş evin kral ölmeden önce kendisi için bir mezar yaptırdığına kanıt gösterilmiştir. Imparati 1977: 59, 61 ve dpn. 160; van den Hout 1994: 48; Börker-Klähn 1995: 68

⁴² Yazılıkaya A odası 64 numaralı kabartma, bkz. Seeher 2011: 148.

⁴³ Imparati 1977: 50 dpn. 113; Güterbock - Hoffner 1989: 80b, 81a; Puhvel 2001: 114; Taracha 2009: 166 dpn. 994; Torri - Barsacchi 2018: 152.

⁴⁴ 11'. satırı *lul[iyašbaš* olarak tamamlayanlar için bkz. Güterbock - Hoffner 1989: 81a; Puhvel 2001: 114.

⁴⁵ KBo 41.68 (CTH 644) öy.x+1^DPi[2' LÜMEŠ[3' ŠĀ HUR.SAG[4' ANŠE.KUR.RA [5' x-da Ú[6' Ú-UL [7'x[Bkz. Haas 1994: 413 ve dpn. 17; Ünal 2020a: 97.

⁴⁶ Metin için bkz. IBoT 2.131 öy.21: HUR.SAG *Li-ib-ša-aš* GIŠ.HUR *ši-ya-an-te-eš ŠĀ^DPi-ir-wa Har-zi - Libša* dağı Tanrı *Pirwa*'nın mühürlü tahta tabletini tutar. *Libša* için bkz. del Monte - Tischler 1978: 246; del Monte 1992: 95; Daddi 2005: 575. Transkripsiyon ve tercüme için bkz. Imparati 1990: 180; Cammarosano

göre Erciyes adı *Aškašepa* ile eşitlenmek istenmiştir⁴⁷. At Tanrısı *Pirwa* ile dağ adıyla eşitlenmek istenen *Aškašepa*'nın⁴⁸ Hitit çivi yazılı metinlerde birlikte geçmeleri Anadolu'da çağlar boyunca süregelen dağların kutsallığına At Tanrısı *Pirwa*'nın da eklendiğini açıkça göstermektedir.

İmparatorluk dönemi duktusuyla yazılmış bir diğer metinde⁴⁹, Tanrı *Pirwa*'nın ilk kez bir dağ adıyla zikredildiği ve dağın adının *wa-* hecesi ile başladığı belirtilmiştir. *wa-* hecesinin devamının kırık olması sebebiyle bu dağ adı *Wašitta* (del Monte - Tischler 1978: 478) olarak tamamlanmak istenmiştir (Ünal 2019: 693, 697, 699; Ünal 2020a: 97, 98, 107, 109). Ancak ^{HUR.SAG}*Wanzapanta* (KUB 56.40 III 5'. Bkz. del Monte 1992: 186; Tischler 2016: 66), ^{HUR.SAG}*Wašuma*¹² (KUB 46.22+KUB 41.34 I 15', 21', 28'. Bkz. del Monte 1992: 188), ^{HUR.SAG}*Wannantiya* (KBo 49.125 6, bkz. Groddek 2013: 77-78) gibi dağ isimleri de buradaki okunuşlar için önerilebilir.

Sonuç olarak ^{NA4}*hékur*'dan sonra gelen tanrı/tanrıça isimlerinin genellikle "DINGIR" ile yazıldıklarını (^{NA4}*hékur* ^D*Kammama*, ^{NA4}*hékur* ^D*LAMMA*) görmekteyiz. Ancak (^{NA4}) *hekur Pirwa* yazımlarını incelediğimizde *Pirwa* adının DINGIR olmadan geçişi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda (^{NA4}) *hékur Pirwa* yapısında görevlilerin bulunduğu da açıkça görülmektedir. İçinde "DINGIR" barındıran ^{NA4}*hékur* ^D*Pirwa*'yı At Tanrısı *Pirwa*'ya adanan kutsal bir yapı/tapınak olarak değerlendirirken "DINGIR" olmadan geçen ^{NA4}*hékur Pirwa*'yı ise (hem ^{NA4}*hékur* hem de *pirwa* adlarının etimolojisini göz önünde tutarak) dağların tepesine/zirvesine işaret eden tek bir kelime grubu ("kayalık/taşlık dağ zirvesi") olarak yorumlayabiliriz.

2018b: 262, 263. Ayrıntılı yorum için Cammarosano 2018b: 268.

⁴⁷ İlk kez Kültepe metinlerinde yer alan *Aškašepa* dağı, *Kaneš-Asur* arasında yapılan bir antlaşma metninde görülmektedir (Kt 00/k 6: 2.satırına bakınız). Bkz. Günbatı 2004: 761. Hititçe metinlerde HUR.SAG. BABBAR - Beyaz dağ ve HUR.SAG.^{PU} - Fırtına Tanrısının dağı olarak geçen Erciyes, büyük tanrılar mertebesinde tapınılan ve bünyesinde tapınma yeri bulunduran bir yerdir. Bkz. Baydur 1970: 123-124; Günbatı 2017: 152; del Monte - Tischler 1978: 47; del Monte 1992: 15; Börker-Klähn 1989: 242-244; Haas 1994: 281; 614; Gessel 1998: 51, 52; Günbatı 2017: 105, 152.

⁴⁸ *Kamrušepa*, *Haššušara* (MUNUS.LUGAL), *Halki*, *Šuwalıyat*, *Hašam(m)ili*, *Ispant*, *Šıwat*, *Aššiyant*, *Maliya*, *Darawa*, *Ilali(yant)* gibi *Kaneš* panteonunu karakterize eden tanrılar, At Tanrısı *Pirwa* ile birlikte sıkça geçmektedirler. Bkz. Haas 1994: 485; Beckman 2003: 310; Taracha 2009: 30.

⁴⁹ Metin için bkz. Çorum 6-1-96. Ünal 2019: 693, 697, 699; Ünal 2020a: 97, 98, 107, 109.

Pirwa adının ^(NA4)hekur/hegur yapısıyla birlikte geçtiği metinler(İmparati 1977: 39):

^{NA4} hékur Pí-ir-wa	KBo 6.28 ay.18-21	İmparatorluk
LÚ ^{MEŠ NA4} hekur Pirwa	KBo 10.10 öy.II 14'	İmparatorluk
^N]A4(?)hekur Pirwa ^m Tu[dbaliya(?)	KBo 12.140 ay.12'	İmparatorluk
LÚ ^{MEŠ} hekur Pirwa	KBo 14.142 IV 17	Geç İmparatorluk
LÚ ^{MEŠ} É hekur Pirwa	KUB 16.27 I 3	İmparatorluk
^{NA4} hekur ^D Pirwa	KUB 16.42 ay.1	İmparatorluk
LÚ ^{MEŠ NA4} hegur Pirwa	KUB 27.13 IV 18	Geç İmparatorluk
É.GAL hekur Pirwa	KUB 55.1 II 9'	İmparatorluk
[LÚ] ^{MEŠ} hekur Pirwa ¹	VBöT 110 r.II	İmparatorluk
É hekur Pirwa	VS NF 12.128 ay.II	İmparatorluk

Pirwa Adının Geçtiği Yerler

<i>Pé-er-wa</i> (Eski Asurca)	Kt. d/k, 28b: 6, 19; d/k 28a: 3, 16, 22.
<i>Pe-er-wa</i> (Eski Asurca)	Kt. d/k, 28b: 6, 19; d/k 28a: 3, 16, 22.
<i>Pé/Pè-ru-a</i> (Eski Asurca)	Kt. c/k, 1645:9, KTS I, 46a: 2,6, 46b: 3, 7, 12; TC III, 225: 14; CCT V 4: 25b: 20; ATHE 4: 14; VS XXVI, 100: 19; BIN VI, 269:4; CCT I, 86: 4; CCT IV 20a: 19; CCT V, 25b: 20; CCT V, 37A: 19; ICK III, 21a: 25, 57a:3; ICK I, 27:2.
<i>Pè-ru-wa</i> (Eski Asurca)	Kt. 90/k, 155, 4; 90/k 351: 5-6-10; Kt. s/k 92, 6, 10; Kt. 88/k 1050: 18; 84/k, 169: 21; 80/k 25:13; Kt. n/k: 31: 5,10; 32, 1; 73, 5, 8; 75, 2; Kt. f/k, 51: 3, 60:4; 120:9; 49; 16:4; Kt. r/k, 29; r/k, 19:2,4, j/k 625:4; 89/k 365, 4; 89/k, 383: 5; 89/k, 371: 27, 30; 87/k 39: 20; m/k, 104:1, 10; 171:1; Kt. g/k, 36:12, 73/k, 14:11.
<i>Pè-ru-wa-aḫ-šu</i> (Eski Asurca)	Kt. s/k, 92; KTP, 43, 6; e/k, 167:2; k/k, 37a: 16, 18, 37b: 3, 5; ICK I, 123:18.
<i>Pè-ru-wa-a</i> (Eski Asurca)	Kt. c/k 1639b, Kt. c/k 1634, Kt. c/k 1635, Kt. c/k 1637.
<i>Pi-ru-wa</i> (Eski Asurca)	Kt. g/k, 42: 31; 49, 3; 51: 3; 12.
<i>Pi-ir-wa-al-la</i> (Eski Asurca)	Kt. s/k, 53: 3.
<i>Pè-ru-wa-li-a</i> (Eski Asurca)	Kt. k/k 25, 2.
^m <i>Pé-er-wa</i> (Hititçe)	KUB 22.70 ay.63.

Kaynakça

Alparslan, M. 2006

II. Murşili ve Dönemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Hititoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Archi, A. 1973

“L'organizzazione amministrativa ittita e il regime delle offerte culturali”, *Oriens Antiquus* 12: 209-226.

Bachvarova, M. R. 2019

“Towards an Understanding of the Gendered Hittite Landscape: What Does It Mean When Mountains Give Birth?”, *IX. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Süel A. (ed.), Çorum 08-14 Eylül 2014 / Acts of the IXth International Congress of Hittitology, Çorum September 08-14, 2014, voll. I-II, Çorum: 81-100.*

Balkan, K. 1957

Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Balza, M. E. - C. Mora 2011

“‘And I built this Everlasting Peak for him’. The Two Scribal Tradition of the Hittites”, *Altorientalische Forschungen* 38: 213-225.

Barjamovic, G. 2011

A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period, Copenhagen.

Baydur, N. 1970

Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Beckman, G. M. 1983

Hittite Birth Rituals. Second Revised Edition, (Studien zu den Boğazköy-Texten 29), Wiesbaden.

-2003

“Opfer. A. II. Nach schriftlichen Quellen. Anatolien”, *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 10: 106-111.

Bittel, K. 1976

Die Hethiter. Die Kunst Anatoliens vom Ende des 3. bis zum Anfang des 1. Jahrtausends vor Christus, München.

Black, J. - A. George - N. A. Postgate 2000

A Concise Dictionary of Akkadian. 2nd (Corrected) Printing, Wiesbaden.

Börker-Klähn, J. 1989

“Mons argaius und papana, “Die Berge”, *Emre K. - Mellink M. - Özgüç N. (ed.), Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of Tahsin Özgüç / Tahsin Özgüç'e Armağan*, Ankara: 237-255.

-1995

“Auf der Suche nach einer Nekropole, Hattuša”, *Studi Micenei ed Egeo Anatolici* 35: 69-92.

Cammorosano, M. 2018a

Hittite Divine Names, Digital Publication.

2018b

Hittite Local Cults, (Society of Biblical Literature - Writings from the Ancient World 40), Atlanta.

Daddi, P. F. 1998

“Gli dèi del pantheon hattico: i teonimi in-ŠU”, *Studi Micenei ed Egeo Anatolici* 40: 5-27.

-2005

“Pirwa”, *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 10: 573-575.

Darga, M. 1992

Hitit Sanatı, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.

del Monte, G. F. 1975

“La fame dei morti”, *Annali del Dipartimento di Studi del Mondo Classico e del Mediterraneo Antico* 35: 319-346.

-1992

Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6/2), Wiesbaden.

del Monte, G. F. - J. Tischler 1978

Die Orts und Gewässernamen der hethitischen Texte, (Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6), Wiesbaden.

Dinçol, B. 2001

“Bemerkungen über die hethitischen Siegelhinaber mit mehreren Titeln”, *Wilhelm G. (ed.), Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999, (Studien zu den Boğazköy-Texten 45) Wiesbaden: 98-105.*

Doğan-Alparslan, M. 2012

Hitit Kralı II. Muwatalli: Kişiliği ve İcraatı. Filolojik Belgeler Işığında, İstanbul.

Ertem, H. 1965

Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası, (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Yayınları, Sayı 157), Ankara.

2003

“Hattiler ve Hititler Dönemi'nden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz Anadolusuna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar - I”, *Archivum Anatolicum* 6/2: 39-72.

Friedrich, J. 1930

“Zum hethitischen Irrealis und Potentialis”, *Kleinasiatische Forschungen* 1: 286-296.

-1952

Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter. 1.-4. Lieferung, Heidelberg.

Friedrich, J. - A. Kammenhuber 1984

Hethitisches Wörterbuch. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte. Band I: A, Heidelberg.

Friedrich, J. - A. Kammenhuber - I. Hoffmann - J. Hazenbos 2012

Hethitisches Wörterbuch, Zweite, völlig neubearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte. Band III/2: H/ḫe- bis ḫu-, Lief. 20, Heidelberg.

Forlanini, M. 2017

“The Ancient Land of “Northern” Kummaha and Aripša “Inside the Sea”, *Alparslan M. (ed.), Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East: Proceedings of an International Workshop on Hittite Historical Geography in Istanbul, 25th-26th October 2013, İstanbul: 1-12.*